

Regieorganisatie Transitie Landelijk Gebied

*Samen de transitie van het
landelijk gebied vormgeven*

Instrumentenkoffer omgevingskwaliteit landelijk gebied

Werkdocument

versie 2 | 17 december 2025

VOORAF

Deze instrumentenkoffer Omgevingskwaliteit is samengesteld voor de Regieorganisatie Transitie Landelijk Gebied (RTLG) en zal verwerkt worden op een online platform samen met andere instrumenten.

Dit werkdocument bestaat uit een toelichting en een eerste set met uitgewerkte instrumenten. Deze set kan in de komende jaren aangepast en aangevuld worden. In de [bijlage](#) is een uitgebreider overzicht opgenomen van instrumenten die bij kunnen dragen aan het behouden en versterken van de omgevingskwaliteit in een gebied. Deze zijn nog niet verder uitgewerkt.

De instrumenten zijn los van elkaar inzetbaar, maar worden bij voorkeur gecombineerd, zodat op elk moment in het gebiedsproces aandacht is voor omgevingskwaliteit. Iedere situatie vraagt om een eigen set aan instrumenten. Daarom is het belangrijk om de keuze voor instrumenten met de gebiedspartners te bespreken. Dit werkdocument kan ondersteunen bij het voeren van dat gesprek.

Er is ook een uitgebreidere koffer samengesteld met een overzicht van alle bestaande instrumenten voor en van decentrale overheden voor de realisatie van gebiedsprogramma's. Dit betreft zowel meer generieke instrumenten als instrumenten die specifiek voor alle NPLG-doelen zijn ontwikkeld.

vorige pagina

volgende pagina

INHOUD

VOORAF

TOELICHTING

OMGEVINGSKWALITEIT ALS VERBINDEND PRINCIPE

BIJLAGE MET MEER INSTRUMENTEN

INSTRUMENTEN

Inhoudelijk: kennis opbouwen en analyseren

- Gebiedsbiografie en -narratief
- LandschapsEcologische SysteemAnalyse (LESA)
- Kwaliteitshandboek

Organiserend: het kwaliteitsgesprek en -advisering

- Gebiedsgerichte aanpak
- (Gebieds)team of overlegstructuur omgevingskwaliteit
- Landschapsarchitect in elk projectteam
- Kwaliteitsadvisering
- Ontwerpatelier
- Inzet kunst- en cultuur
- Ervenconsulent
- Gebiedsthermometer

Regelend: zaken die je moet regelen

- Beleidsregels met kwaliteitscriteria
- Uitdaagrecht (right to challenge)
- Omwisselbesluit

Financieel: financieren van kwaliteit

- Grondinstrumentarium (waardenverkaveling)
- Voucherregeling voor ontwerp
- Gebiedsfonds

*klik op een onderdeel
om direct te lezen*

*terug naar de
inhoudsopgave*

TOELICHTING

Wat is de aanleiding voor een instrumentenkoffer omgevingskwaliteit?

Wat is een instrumentenkoffer omgevingskwaliteit?

Voor wie is de instrumentenkoffer omgevingskwaliteit bedoeld?

Wanneer en hoe zet ik de instrumentenkoffer in?

Wat is de relatie met het programma Mooi Nederland?

*klik op een vraag om
het antwoord te lezen*

TOELICHTING

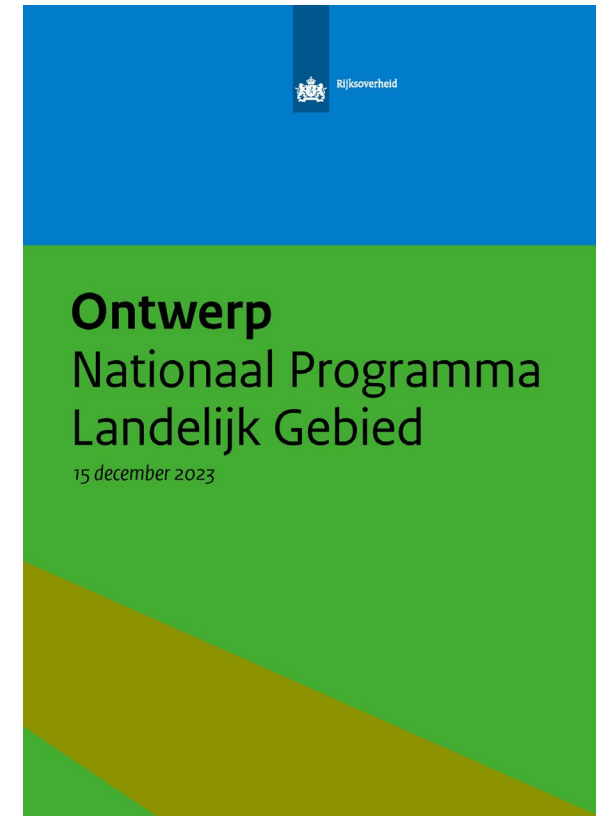
Wat is de aanleiding voor een instrumentenkoffer omgevingskwaliteit?

In 2023 bracht het (IM)Pact-netwerk, onder aanvoering van de Federatie Ruimtelijke Kwaliteit en Vereniging Deltametropool het advies 'Samen werken aan omgevingskwaliteit in het landelijk gebied' uit. Dit advies geeft richting aan het verankeren van omgevingskwaliteit bij de transitie van het landelijk gebied. In het 'Ontwerp Nationaal Programma Landelijk Gebied' (Ontwerp-NPLG), zoals gepubliceerd op 15 december 2023, is het advies van het (IM)Pact-netwerk betrokken.

In het advies worden instrumenten genoemd. Voor de instrumentenkoffer zijn een aantal van deze instrumenten uitgewerkt.

“Het belang van aspecten als cultureel erfgoed, architectonische kwaliteit van bouwwerken, stedenbouwkundige kwaliteit en kwaliteit van natuur en landschap staan bij het begrip omgevingskwaliteit centraal. Het gaat daarbij niet alleen om hoe een landschap eruitziet, maar ook om de functionaliteit en volhoudbaarheid van de ruimtelijke inrichting op de lange termijn. Omgevingskwaliteit is geen vaststaande grootheid maar vraagt om dialoog over wát kwaliteit is op een bepaalde plek, voor huidige en toekomstige betrokkenen en over langere tijd. Dit maakt het streven naar goede omgevingskwaliteit een verbindende opgave. Dat vergt naast inhoud ook een goed proces en governance.”

Uit: Ontwerp-NPLG, 15 december 2023

TOELICHTING

Wat is een instrumentenkoffer omgevingskwaliteit?

Voor deze instrumentenkoffer beschouwen we een instrument als een middel dat door overheid en andere gebiedspartners ingezet kan worden om ambities en doelstellingen ten aanzien van omgevingskwaliteit te realiseren. De koffer vormt een verzameling van inhoudelijke, regelende, organisatorische en financieel-economische instrumenten die bijdragen aan een goede omgevingskwaliteit. Het biedt een praktisch overzicht van instrumenten met bijbehorende voorbeelden. Het is een eerste overzicht met instrumenten zonder volledig te willen en kunnen zijn.

Daarnaast vormt het een onderdeel van een breder pakket aan mogelijke instrumenten om sturing te geven aan de doelen van het NPLG en daaruit voortvloeiende Provinciale Programma's Landelijk Gebied (PPLG's). De instrumenten in de koffer zijn ingedeeld onder de volgende categorieën:

- ✓ **Inhoudelijke instrumenten:** kennis opbouwen en analyseren
- ✓ **Organisatorische instrumenten:** organiseer het kwaliteitsgesprek en -advisering
- ✓ **Regelende instrumenten:** zaken die je moet regelen
- ✓ **Financiële instrumenten:** financieren van kwaliteit

TOELICHTING

Voor wie is de instrumentenkoffer omgevingskwaliteit bedoeld?

De instrumentenkoffer is in beginsel bedoeld voor de provincies ten behoeve van de (door)ontwikkeling van hun gebiedsprogramma's (PPLG's) en het opstarten en uitvoeren van gebiedsprocessen. Het gaat dan om beleidsmakers, programmamanagers en de gebiedsmanagers of -regisseurs. De koffer bevat ook instrumenten die door de overige gebiedspartners zoals waterschappen, gemeenten, belangenorganisaties of samenwerkingsverbanden ingezet kunnen worden in een gebiedsproces.

“De provincies zijn als gebiedsregisseur het eerste aan zet om vorm en inhoud te geven aan de processen die bijdragen aan de totstandkoming van het gebiedsprogramma. Provincies geven dit proces naar eigen inzicht vorm met gebiedspartijen, waaronder burgers, agrarisch ondernemers, maatschappelijke organisaties, gemeenten en waterschappen, terrein beherende organisaties (TBO's) en rijkspartners.”

Uit: Handreiking voor de gebiedsprogramma's NPLG, versie 17 maart 2023

TOELICHTING

Wanneer zet ik de instrumentenkoffer in?

De instrumenten kunnen opgenomen worden in de provinciale programma's en ingezet worden in de uitvoering van deze programma's in de verschillende gebiedsprocessen. Het is belangrijk om blijvend te werken aan omgevingskwaliteit omdat het de identiteit en leefbaarheid van een gebied versterkt en toekomstbestendig maakt.

De instrumentenkoffer is geen blauwdruk. Het is een aanzet om het behouden of verbeteren van omgevingskwaliteit vorm te geven. Zoals er ook instrumenten bestaan die bijdragen aan doelen met betrekking tot natuur, water en klimaat.

Sommige instrumenten zijn heel concreet, maar vaak is het nodig om het instrument organisatie- en gebiedseigen te maken. Dat werkt het beste als de provincie samen met de gebiedspartners bepaalt welke instrumenten al gebruikt worden en waar aanvulling nodig en wenselijk is. Een aantal instrumenten is dan ook bedoeld om het gesprek te voeren over de toekomst van een gebied en de manier waarop gebiedspartners met elkaar samenwerken.

TOELICHTING

Wat is de relatie met het programma Mooi Nederland?

Naast de instrumentenkoffer voor omgevingskwaliteit kan ook gebruik worden gemaakt van de Handreikingen van Mooi Nederland. Het programma Mooi Nederland is gestart in 2022. Dit programma stelt de beleevingswaarde, gebruikswaarde én toekomstwaarde centraal bij het ordenen van de ruimte. Het programma heeft tot doel om:

- a. het gedeelde beeld van samenhangende opgaven en toekomstperspectieven die de ruimtelijke kwaliteit vergroten;
- b. de samenhangende oplossingen door te vertalen naar instrumenten om tot uitvoering met kwaliteit te komen;
- c. de inzet van ruimtelijk ontwerp als instrument te verstevigen.

Dit sluit aan op het doel van de instrumentenkoffer voor omgevingskwaliteit in het landelijk gebied. Onderdeel van het programma zijn concrete handreikingen, zoals voor Groenblauwe dooradering, Overgangsgebieden en Biobased Verbouwen. Hierin worden voor deze onderwerpen op gebiedsniveau concrete handelingsperspectieven gegeven ten behoeve van het ontwikkelen van de ruimte met omgevingskwaliteit.

Via ontwerpend onderzoek met een aantal studiegebieden is gekomen tot ruimtelijke bouwstenen die zijn gebundeld tot inrichtingsconcepten per landschapstype en inzicht in de instrumenten voor de realisatie. Het advies is om in de gebiedsprocessen zoveel mogelijk gebruik te maken van deze handreikingen.

OMGEVINGSKWALITEIT

ALS VERBINDEND PRINCIPE

Wat is omgevingskwaliteit?

Hoe kan werken aan omgevingskwaliteit bijdragen aan de doelen in het NPLG en PPLG's?

Waar moet ik beginnen als ik wil werken aan een goede omgevingskwaliteit?

Hoe gebruik ik het kwaliteitskwadrant voor een evenwichtige inzet van instrumenten?

Hoe zorg ik voor het verankeren van omgevingskwaliteit in een gebiedsproces?

*klik op een vraag om
het antwoord te lezen*

OMGEVINGSKWALITEIT

ALS VERBINDEND PRINCIPE

Wat is omgevingskwaliteit?

Omgevingskwaliteit duidt op het belang van aspecten als cultureel erfgoed, architectonische kwaliteit van bouwwerken, stedenbouwkundige kwaliteit en kwaliteit van natuur en landschap. Het gaat daarbij zowel om de menselijke beleving van de fysieke leefomgeving als om de intrinsieke waarden die de maatschappij toekent aan de identiteit van gebieden en aan dier- en plantensoorten. Omgevingskwaliteit gaat dus over de synthese van ‘natuur’ (alle natuurlijke processen die nodig zijn voor het voortbestaan van de planeet) en ‘cultuur’ (alles wat door mensen in de leefomgeving wordt gedaan). Het gaat daarbij niet alleen om hoe het landschap eruitziet, maar ook over functionaliteit, economie, diversiteit, duurzaamheid, identiteit en ruimtelijke context.

Omgevingskwaliteit kun je – in tegenstelling tot de meeste milieuaspecten – niet normeren en afvinken maar moet je interpreteren en beargumenteren. Wát goede omgevingskwaliteit is, daar moet je het met elkaar over eens worden. Omgevingskwaliteit vraagt daarom altijd om een dialoog over wát kwaliteit is op een bepaalde plek, voor huidige en toekomstige gebruikers.

Het gesprek over een goede omgevingskwaliteit kan de transitie van het landelijk gebied een positieve impuls geven. Het kan bijdragen aan het maatschappelijk draagvlak voor verandering en op deze manier ook doorslaggevend zijn voor het behalen van de doelstellingen op het gebied van natuur, water en klimaat.

De verantwoordelijkheid voor een goede omgevingskwaliteit is wettelijk vastgelegd in de Omgevingswet. Net als een veilige en gezonde leefomgeving is ook het bereiken en in stand houden van een goede omgevingskwaliteit een maatschappelijk doelstelling van de Omgevingswet.

Lees meer over omgevingskwaliteit in het advies ‘Samen werken aan omgevingskwaliteit in het landelijk gebied’ van het (IM)Pact-netwerk, opgesteld onder aanvoering van de Federatie Ruimtelijke Kwaliteit en Vereniging Deltametropool.

OMGEVINGSKWALITEIT

ALS VERBINDEND PRINCIPE

Hoe kan werken aan omgevingskwaliteit bijdragen aan de doelen in het NPLG en PPLG?

Het beschermen en verbeteren van de omgevingskwaliteit dient volgens het Nationaal Programma Landelijk gebied een centrale plek te krijgen in de gebiedsprocessen als verbindend principe (Ontwerp-NPLG, 15 december 2023). Het is daarmee geen doelstelling of structurerende keuze zoals die voor natuur, water en klimaat zijn opgenomen. Het is daarmee wel een randvoorwaarde die doorwerking krijgt in de provinciale programma's (PPLG's) en de uitvoering daarvan.

Goede omgevingskwaliteit is geen vanzelfsprekendheid. Het streven naar goede omgevingskwaliteit is een continu proces met betrokkenen, waar mensen leren, proberen, creëren en innoveren. Dit vraagt al vanaf het begin een heldere plek in de ambitie en houding van overheid en gebiedspartners. Dat kan beginnen met het expliciet benoemen van goede omgevingskwaliteit als gelijkwaardig doel naast de doelen ten aanzien van natuur, water en klimaat.

“Wat nodig is voor een goede omgevingskwaliteit verschilt van gebied tot gebied en vraagt een gebiedsgerichte dialoog over synergie tussen de gebruiks-, belevings-, toekomst- en herkomstwaardes in het gebied. Ontwerp- en ontwikkelprincipes (zoals de NOVI-principes) helpen hier om het gesprek concreet te maken. Daarbij spelen kwaliteitsinstrumenten zoals ontwerpend onderzoek, het inzetten van kwaliteitsteams en het opstellen van een landschapsvisie en/of biografie een cruciale rol.”

Uit: Ontwerp-NPLG, 15 december 2023

OMGEVINGSKWALITEIT

ALS VERBINDEND PRINCIPE

Waar moet ik beginnen als ik wil werken aan een goede omgevingskwaliteit?

De instrumenten uit de instrumentenkoffer komen het beste tot hun recht als er een basis ligt voor het werken aan een goede omgevingskwaliteit. Die basis kan liggen in overheidsbeleid en -ambities, denk aan een omgevingsvisie, of in een samenwerkingsovereenkomst waarin gezamenlijke ambities geformuleerd zijn. Vervolgens kan je met een tweetal stappen een basis leggen om van daaruit samen te werken aan omgevingskwaliteit.

1. Inventariseren van kwaliteitsbeleid
2. Samenhang creëren in instrumentarium

Stap 1. Inventariseren van beleid

a. Analyseer provinciaal en gemeentelijk beleid in een gebied. Bekijk de omgevingsvisies, de programma's, omgevingsverordeningen en -plannen en andere beleidsnota's. Zo zijn er waterschappen die omgevingskwaliteit hebben opgenomen in hun Blauwe Omgevingsvisie (BOVI) en gemeenten die werken met een nota omgevingskwaliteit of welstandsnota. In visies zul je vooral de ambitie ten aanzien van omgevingskwaliteit vinden. In programma's en regels vind je de maatregelen, instrumenten en kaders die daar verder invulling aan geven.

b. Breng het kwaliteitsstelsel in kaart. In de meeste gebieden wordt al gewerkt met kwaliteitsadvisering. Dit gebeurt vaak op meerdere schaalniveaus in diverse processen. Daarbij zijn vaak verschillende adviseurs betrokken. Een samenhangend kwaliteitsstelsel is wenselijk, waarbij provinciale adviseurs (PARK), lokale adviescommissies en projectgerichte kwaliteitsteams gevraagd en soms ook ongevraagd adviseren over omgevingskwaliteit bij beleidsontwikkeling en ingrepen in het landelijk gebied. In een gebiedsproces vraagt het om goede afstemming en afspraken over wie waarover en wanneer adviseert.

OMGEVINGSKWALITEIT

ALS VERBINDEND PRINCIPE

Waar moet ik beginnen als ik wil werken aan een goede omgevingskwaliteit?

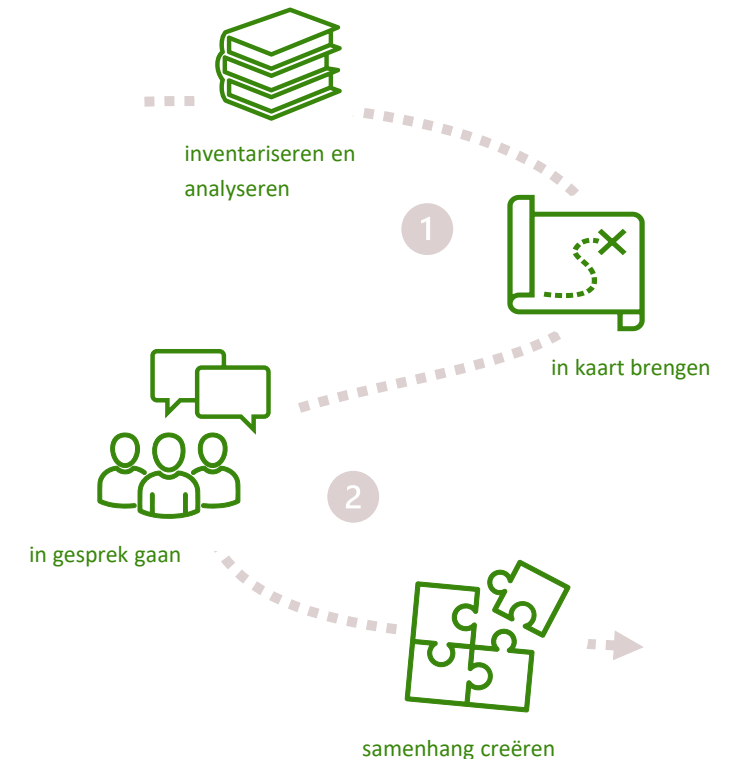
Stap 2. Samenhang creëren in instrumentarium

a. Ga in gesprek met collega's en de gebiedspartners over de sturingsfilosofie en het inzetten van instrumenten voor omgevingskwaliteit. De inventarisatie in stap 1 biedt een goede basis. Wat is nog meer nodig en welke rol en verantwoordelijkheid hebben we daar als gebiedspartijen in? Door dit samen op te pakken ontstaat eigenaarschap en een gezamenlijke ambitie en uitvoering.

Een belangrijk onderdeel van deze stap is om ook afstemming te hebben met collega's binnen de provincie, waterschap en/of gemeente over kwaliteitssturing. Dit kan door middel van het organiseren van een intern overleg, waarbij afstemming tussen disciplines en inzet van instrumenten centraal staat.

b. Breng samenhang in instrumenten met behulp van het kwaliteitskwadrant. De instrumenten kunnen elkaar versterken, mits ze evenwichtig worden ingezet. Er zijn uitnodigende, stimulerende instrumenten en er zijn dwingende juridische instrumenten (de wortel en de stok) die invloed hebben op ofwel de kwaliteitscultuur (gericht op houding, denken en handelen) ofwel het kwaliteitsresultaat (gericht op de fysieke ingreep).

Het nieuw ontwikkelde kwaliteitskwadrant omgevingskwaliteit helpt bij het in samenhang brengen van de instrumenten. Zie volgende pagina >>>

OMGEVINGSKWALITEIT

ALS VERBINDEND PRINCIPE

Hoe gebruik ik het kwaliteitskwadrant voor een evenwichtige inzet van instrumenten?

Om een evenwichtige inzet van kwaliteitsinstrumenten te bevorderen kan gebruik gemaakt worden van het kwaliteitskwadrant omgevingskwaliteit van onderzoeksprogramma Q-factor (nog in ontwikkeling). Hierin wordt onderscheid gemaakt tussen informele en formele instrumenten en tussen instrumenten gericht op kwaliteitsresultaat en op kwaliteitscultuur.

Door deze indelingen te kruisen ontstaan vier categorieën van inzetbaarheid. Dit helpt om overzicht te krijgen en een samenhangend geheel te creëren. Ook wordt het eenvoudiger om instrumenten aan elkaar te relateren.

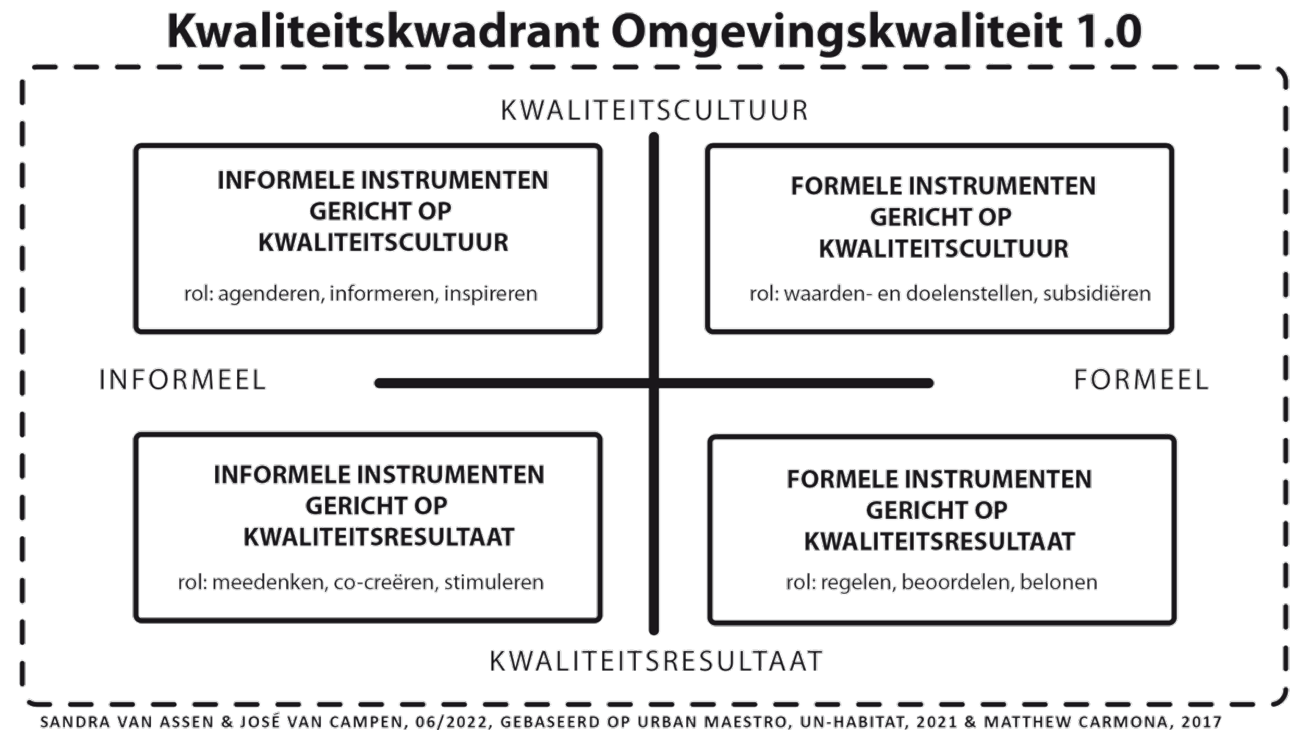
- **Informele instrumenten** beïnvloeden het denken en handelen en daarmee ook de besluitvormingsprocessen op een informele manier. Bijvoorbeeld een kennisplatform met praktijkvoorbeelden of het opzetten van een netwerk met kwaliteitsambassadeurs.
- **Formele instrumenten** zijn op formele wijze geborgd in besluitvormingsprocessen en bieden daardoor een zekere mate van rechtszekerheid en/of proceszekerheid. Zoals regels in een omgevingsverordening of omgevingsplan.
- **Instrumenten gericht op kwaliteitscultuur** versterken de houding, het algemene draagvlak, de betrokkenheid en de kennis over omgevingskwaliteit. Hierbij kun je bijvoorbeeld denken aan het vaststellen en uitdragen van een heldere visie en basisprincipes voor omgevingskwaliteit.
- **Instrumenten gericht op kwaliteitsresultaat** beïnvloeden de kwaliteit van de concrete fysieke ruimte, zoals de inrichting van het landschap. Dit zijn instrumenten gericht op het sturen of begeleiden van concrete ingrepen, zoals een kwaliteitsgids of kwaliteitsadvisering.

OMGEVINGSKWALITEIT

ALS VERBINDEND PRINCIPE

Hoe gebruik ik het kwaliteitskwadrant voor een evenwichtige inzet van instrumenten?

Het kwaliteitskwadrant kan gebruikt worden bij het opstellen van de gebiedsprogramma's om te inventariseren welke instrumenten al worden gebruikt en welke een aanvulling zouden kunnen zijn. Daarmee kunnen interessante combinaties gemaakt worden en ontstaat een beargumenteerd en samenhangend instrumentarium voor het kwaliteitsbeleid. Bijvoorbeeld een meer informele en inspirerende gebiedsbiografie gecombineerd met formele kwaliteitsregels en de inzet van kwaliteitsadviseurs op verschillende schaalniveaus.

OMGEVINGSKWALITEIT

ALS VERBINDEND PRINCIPE

Hoe zorg ik voor het verankeren van omgevingskwaliteit in een gebiedsproces?

Je kunt de ambities voor een goede omgevingskwaliteit vastleggen in provinciale of gemeentelijke omgevingsvisie met concrete doorwerking in (gebieds)programma's, deeltuitwerkingen en andere beleidsdocumenten. Indien de omgevingsvisie al is vastgesteld kan de ambitie ook direct meegenomen worden in provinciale programma's voor het landelijk gebied als basis voor de gebiedsprocessen. Vervolgens kan in een aantal stappen omgevingskwaliteit verankerd worden in een gebiedsproces:

1. Ambitie bepalen
2. Instrumenten kiezen
3. Voorbereiden: proces vormgeven en uitwerken instrumenten
4. Toepassen van instrumenten
5. Monitoren en evalueren

1. Ambitie bepalen

Wat zijn de kwaliteitsdoelen in het provinciale programma of gebiedsproces en waar ligt de focus. Samen met gebiedspartners kan gekeken worden of aanpassing of aanscherping voor het specifieke gebied nodig. Dit is ook het moment om (de rollen van) alle stakeholders te bepalen. Specificeer daarbij ook de rol van de betrokken overheden en stem de ambities en -doelen af met lokaal beleid zoals omgevingsvisies of programma's.

2. Instrumenten kiezen

Dit is het moment om de instrumentenkoffer te gebruiken. Welke instrumenten passen bij de ambitie en gestelde doelen? Bepaal gezamenlijk de inzet van (sleutel)instrumenten waarbij gezocht wordt naar samenhang.

Maak daarbij gebruik van *kwaliteitskwadrant* om tot keuzes te komen. De basis kan liggen bij reeds bestaande instrumenten om vervolgens aan te vullen waar dat nodig is. Dit punt en het volgende geef je mede vorm in afstemming met het dagelijks bestuur: gedeputeerde staten en betrokken colleges.

3. Prioriteren en programmeren

De instrumenten moeten opgesteld of georganiseerd worden. Het gaat hierbij ook om het programmeren in tijd, organisatie, rollen en budgettering van de verschillende instrumenten. In deze stap kunnen keuzes gemaakt worden over de mate van inzet van de instrumenten en de programmering van instrumenten.

OMGEVINGSKWALITEIT

ALS VERBINDEND PRINCIPE

Hoe zorg ik voor het verankeren van omgevingskwaliteit in een gebiedsproces?

4. Toepassen van de instrumenten

In dit stadium is samenwerking en het maken van afspraken belangrijk, vooral ten aanzien van de coördinatie daarvan. Ook tijdens de uitvoering blijft het belangrijk om vast te blijven houden aan de ambitie en eventuele afspraken. Een kwaliteitsteam kan een kwaliteitscheck doen tijdens de uitvoering: zit in de concrete ingrepen en ontwikkelingen het oorspronkelijke ambitieniveau verwerkt?

5. Monitoren en evalueren

Door het hele proces te monitoren kan tussentijds bijgestuurd worden en geleerd worden voor andere gebiedsprocessen. Dit klinkt vanzelfsprekend maar gebeurt in de praktijk nog onvoldoende. Bouw een actieve terugkoppeling in, periodiek, ook naar het dagelijks bestuur en de stakeholders die al vanaf het begin betrokken zijn.

De beleidsmatige en juridische borging van kwaliteitsinstrumenten zal voor een belangrijk deel plaatsvinden met de kerninstrumenten van de Omgevingswet. Ambities en doelen krijgen hun plek in omgevingsvisie en -programma's en kwaliteitsregels komen terug in een omgevingsverordening en -plan of beleidsregels. De voorgestelde stappen worden daarom bij voorkeur gekoppeld aan de beleidscyclus van de Omgevingswet: beleidsontwikkeling, beleidsdoorwerking, uitvoering en terugkoppeling.

De praktijk leert dat dit niet altijd voldoende is, deels van de borging in het proces zal ook met meer private afspraken en convenanten plaats moeten vinden.

INSTRUMENTENKOFFER

Op de volgende pagina's volgt een uitwerking van zestien geselecteerde instrumenten.

Inhoudelijk: kennis opbouwen en analyseren

1. Gebiedsbiografie en -narratief
2. LandschapsEcologische SysteemAnalyse (LESA)
3. Kwaliteitshandboek

Organiserend: het kwaliteitsgesprek en –advisering

4. Gebiedsgerichte aanpak
5. (Gebieds)team of overlegstructuur omgevingskwaliteit
6. Landschapsarchitect in elk projectteam
7. Kwaliteitsadvisering
8. Ontwerpatelier
9. Inzet kunst- en cultuur
10. Ervenconsulent
11. Gebiedsthermometer

Regelend: zaken die je moet regelen

12. Beleidsregels met kwaliteitscriteria
13. Uitdaagrecht (right to challenge)
14. Omwisselbesluit

Financieel: financieren van kwaliteit

15. Grondinstrumentarium (waardenverkaveling)
16. Voucherregeling voor ontwerp
17. Gebiedsfonds

1. Gebiedsbiografie en -narratief

Een gebieds- of landschapsbiografie beschrijft en visualiseert de cultuurhistorische, landschappelijke, ruimtelijke en/of sociaalmaatschappelijke kenmerken en/of waarden. Het vormt een onderbouwing voor plan- en beleidsontwikkeling. Creatief voortbouwen op basis van bestaande waarden. Als narratief of transformatiekader kan het een op kwaliteit gericht en inspirerend ruimtelijk verhaal zijn met scenario's, ruimtelijke principes en/of conceptuele ontwerprichtingen. Hedendaagse opgaven zoals natuur, klimaat en woningbouw kunnen hiermee op een logisch wijze gerelateerd worden aan het DNA (identiteit) van een gebied. Bij voorkeur wordt de biografie opgesteld vanuit een interactief en participatief proces waarbij bewoners kunnen bijdragen.

Zie voor meer informatie: '[Gebiedsbiografie als basis voor ontwikkelingen in de fysieke leefomgeving](#)' (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2021).

Doel

Een biografie of narratief geeft inzicht in de ruimtelijke opbouw van een gebied, de historische gelaagdheid, maar kan ook een toekomstbeeld schetsen. Het vormt een bouwsteen voor beleidsvorming zoals de omgevingsvisie, maar ook houvast bij ontwerp en planontwikkeling. Het is ook een middel om het gesprek te voeren over omgevingskwaliteit.

Eigenaarschap

Rijk, provincie, waterschap, gemeente, belangenorganisatie, collectief of in een samenwerking van meerdere partijen.

Voordelen

- Brede integrale benadering van de aanwezige kwaliteit en waarden van een gebied.
- Vergroten van betrokkenheid van bijvoorbeeld bewoners met hun eigen verhaal.

Voorbeelden

- [Eemsdelta](#) (prov. Groningen, 2023)
- [Noordzeekanaalgebied](#) (programmabureau Noordzeekanaalgebied e.a., 2023)
- [Novi-regio Zwolle](#) (Novex-Regio Zwolle, 2023)
- [Noardeast-Fryslân](#) (gemeente Noard-East Fryslân & prov. Friesland, 2021)
- [Gebiedsprofielen Zuid-Holland](#) (prov. Zuid-Holland, v.a. 2012)

Tips

- ✓ Besteed niet alleen aandacht aan de tastbare aspecten van het landschap, maar geef ook aandacht aan de sociaalmaatschappelijke en economische dimensie.
- ✓ Ministerie van OCW werkt aan programma voor het stimuleren van ontwerp- en ontwikkelgerichte gebiedsbiografieën als onderdeel van het nationale programma Erfgoed voor de Toekomst. Provincies kunnen hierover contact opnemen met beleidsdirectie Erfgoed en Kunsten van het ministerie van OCW.

2. LandschapsEcologische SysteemAnalyse (LESA)

De LandschapsEcologische SysteemAnalyse is een multidisciplinaire methode om het natuurlijke systeem en bijbehorende processen van een gebied te doorgronden en te begrijpen. Het geeft een beeld van de natuurlijke (ecologische) processen en relaties tussen bodem, water en leven van een gebied. Uit de analyse worden conclusies getrokken over de gesteldheid en sturende natuurlijke processen in een gebied. Een LESA geeft daarbij ook inzicht in de opgaven en kansen voor herstel en het weerbaar maken van natuurgebieden. Dit inzicht is belangrijk bij de gebiedsgerichte aanpak voor het landelijk gebied. Het helpt bij het nemen van beslissingen die rekening houden met ecologische factoren, zoals het behoud van belangrijke habitats, het verminderen van ecologische verstoringen en het bevorderen van duurzaam landgebruik.

Zie voor meer informatie de website van ontwikkeling + beheer natuurkwaliteit (OBN), www.natuurkennis.nl

Doel

Analyseren en inzicht krijgen in de gesteldheid en processen van de ecologische systemen binnen een landschap. Door regelmatig een LESA uit te voeren, kunnen veranderingen in het landschap en het ecosysteem in de loop van de tijd worden gemonitord.

Eigenaarschap

Provincie, waterschap, gemeente of belangenorganisatie zoals natuur- en/of landschapsorganisaties.

Voordelen

- Samenhang ecologische en ruimtelijke situatie als onderbouwing voor 'water en bodem leidend'-principe.
- Zicht op behoud- en herstelopgaven per landschap(stype).

Voorbeelden

- Natuurdoelanalyse Kampina & Oisterwijkse vennen (provincie Noord-Brabant, 2023)
- Landschapsecologische Systeemanalyse Grebbedijk (Waterschap Vallei en Veluwe, 2019)
- Gijzenrooi Perspectieven voor natuurherstel (Mooi Gijzenrooi, 2022)

Tips

- ✓ Een LESA is veel werk, maar is wel de moeite waard, omdat het een basis legt voor de rest van het proces. Een handig stappenplan is te vinden op www.lesa.info.
- ✓ De LESA kan onderdeel vormen van een beheer- of inrichtingsplan, maar ook inzet zijn als leidraad voor gebiedsprocessen gekoppeld aan water en bodem.

3. Kwaliteitshandboek

Een kwaliteitshandboek is een handreiking met beschrijvingen, principes, richtlijnen en beeldende voorbeelden voor de ontwikkeling, inrichting en het behoud van kwaliteit in dat specifieke gebied. Het kent verschillende benamingen zoals 'kookboek' of 'gids'.

Het is bedoeld als een leidraad voor zowel eigenaren als professionals, zoals architecten, stedenbouwkundigen en landschapsonwerpers, om bij te dragen aan de kwaliteit van de leefomgeving. Het is inspirerend en richtinggevend en kan dienen als uitgangspunt voor de vertaling van provinciaal of gemeentelijk beleid. Het dient daarmee als een referentiepunt voor alle betrokken partijen om samen te werken aan een harmonieuze en kwalitatieve ruimtelijke ontwikkeling.

Doel

Een kwaliteitshandboek is vooral inspirerend en heeft als doel om de identiteit en karakteristieken van het gebied te behouden of te verbeteren. Het biedt ook vaak ruimte voor gepaste ontwikkelingen die de leefbaarheid en aantrekkelijkheid van het gebied vergroten.

Eigenaarschap

Provincie, waterschap, gemeente, belangenorganisatie, collectief of een samenwerking van meerdere partijen.

Voordelen

- Helpt bij het behouden van de karakteristieke eigenschappen en identiteit met concrete voorbeelden.
- Voorziet initiatiefnemers en ontwerpers van een basis voor planvorming.
- Het instrument kan onderdeel zijn van gesprek over kwaliteit.

Voorbeelden

- Ervenhandboeken streekeigen erven Noord-Holland (gemeenten en Landschap Noord-Holland, 2016)
- Handboek kwaliteitsverbetering buitengebied - Werken aan de polders (Gemeente Voorne aan Zee, 2017)
- Leidraad Nationale Parken (Nationale parken Bureau, 2021)
- Kwaliteitsgidsen Utrechtse Landschappen (provincie Utrecht, 2022)

Tips

- ✓ Het kwaliteitshandboek moet ruimte bieden voor aanpassingen en interpretaties om in te spelen op specifieke situaties en ontwikkelingen.
- ✓ Kan ook vastgesteld worden als beleidsregel gekoppeld aan een omgevingsverordening of -plan, waarmee het een afwegingskader wordt voor concrete plannen.

4. Gebiedsgerichte aanpak

Een gebiedsgerichte aanpak is een procesinstrument om beleidsopgaven en gebiedswensen te integreren om zo tot een gezamenlijke toekomstvisie en aanpak te komen passend bij het gebied. Gebiedsprocessen worden doorgaans geïnitieerd en gefaciliteerd door overheden, maar kan ook door samenwerkingsverbanden zoals gebiedscoöperaties opgestart worden.

Een gebiedsgerichte aanpak vraagt altijd om een proces waarbij het dialoog centraal staat. Integraal werken is hierbij een sleutelwoord. Vaak levert het sturen op één doel wel een oplossing voor dat betreffende doel, maar leidt dat tot een probleem op een ander gebied. Kijk dus naar bredere effecten van maatregelen door de verschillende opgaven met elkaar in verband te brengen en te zoeken naar gecombineerde maatregelen die een positief effect hebben op het gebied als geheel. Ook ten aanzien van leefbaarheid en toekomstbestendigheid.

Doel

Een gezamenlijke aanpak voor het hele gebied waarin de perspectieven vanuit landbouw, natuur, water, leefbaarheid, recreatie en lokale identiteit worden meegenomen.

Eigenaarschap

Provincie, waterschap, gemeente, collectief zoals gebiedscoöperaties of samenwerkende overheden.

Voordelen

- Een gebiedsgerichte aanpak kan vaak rekenen op een groot draagvlak.
- Een gebiedsgerichte aanpak biedt ook de kans om financiële middelen voor het hele gebied in te zetten en niet alleen voor sectorale opgaven in dat gebied. Bijvoorbeeld door gebruik te maken van een (revolverende) gebieds- of landschapsfonds.

Voorbeelden

- Gebiedsaanpak Geus Noord Veluwe (samenwerking overheden, 2023)
- Groenblauwe gebiedsgerichte aanpak (provincie Noord-Brabant, 2023)
- Twente Bloeit! (samenwerking overheden en organisaties, 2023)
- Intergemeentelijke structuurvisie Greenport Duin- en Bollenstreek (Greenport Ontwikkelingsmaatschappij, 2016)

Tips

- ✓ Een gebiedsgerichte aanpak vraagt om goed en stevig regisseursschap om de energie en betrokkenheid te krijgen en te houden.
- ✓ Beweeg tussen de schaalniveaus. Kijk ook naar het nationale, regionale en lokale schaalniveau.

5. (Gebieds)team of overlegstructuur omgevingskwaliteit

Provincie, gemeente of waterschap kunnen een ambtelijke cluster of kernteam inrichten die zich specifiek bezighoudt met beleidsontwikkeling, begeleiding en bewaking van omgevingskwaliteit. Dit is in beginsel een team dat toeziet op de borging en monitoring van omgevingskwaliteit in beleid en processen.

In een team zijn verschillende domeinen vertegenwoordigd, te weten landschap, erfgoed, natuur, duurzaamheid etc. Daarbij kan (een afvaardiging van) de provinciale of gemeentelijke adviseur voor omgevingskwaliteit of ruimtelijke kwaliteit aansluiten. Door deze brede samenstelling is het kernteam de aanjager en ambassadeur voor omgevingskwaliteit, zowel in proces, als in beleid, als in uitvoering op alle schaalniveaus.

Doel

Het agenderen, activeren en bewaken van het integraal werken aan omgevingskwaliteit binnen de provincie, waterschap of gemeente en het sturen op omgevingskwaliteit bij beleidsontwikkeling en -uitvoering op relevante schaalniveaus. Hierbij jaagt het team proactief de integrale aanpak en inzet van onderzoek, ontwerp en betrokkenheid in gebiedsprocessen aan.

Eigenaarschap

Provincie, waterschap, gemeente of samenwerkende overheden specifiek samengesteld voor gebiedsproces.

Voordelen

- Integrale benadering van omgevingskwaliteit gewaarborgd binnen de organisatie.
- Stimuleert en vergroot de samenwerking en betrokkenheid en creëert daarmee draagvlak zowel binnen als buiten de organisatie.

Voorbeelden

- Team Ruimtelijke kwaliteit Friesland (provincie Friesland)
- Kernteam omgevingskwaliteit (gemeente Tilburg, 2023 nog in ontwikkeling)

Tips

- ✓ Het hoeft geen nieuw team te zijn, maar kan ook een overlegstructuur zijn met vertegenwoordiging uit verschillende afdelingen met een duidelijk doel en taakomschrijving.
- ✓ Zorg voor een vaste overlegstructuur, bijvoorbeeld maandelijks, en een basisagenda.

6. Landschapsarchitect in elk projectteam

Het faciliteren, stimuleren of verplichten van een landschapsarchitect op projectniveau in gebieds- en/of projectteams bij concrete projecten en ontwikkelingen in het landelijk gebied. Bij minder dwingend beleid biedt dit een strategische positionering van kennis en ervaring.

De landschapsarchitect heeft een ontwerpende, maar ook een verbindende rol. Ontwerp kan als middel bijdragen aan een integrale samenwerking in het gebied. De landschapsarchitect heeft kennis van het landschap en heeft kennis en ervaring om het belang van omgevingskwaliteit in te brengen in een team en te vertalen/concreet te maken. Een landschapsarchitect is ook in staat om die gewenste omgevingskwaliteit te verbeelden.

Doel

Zorgen voor voldoende landschapskennis en ontwerpkracht in alle stadia van een project: beleid, plan, ontwerp en uitvoering.

Eigenaarschap

Provincie, waterschap, gemeente of samenwerkende overheden en/of andere gebiedspartijen.

Voordelen

- Een landschapsarchitect is in staat om integraal te werken en kan ook een verbindende rol hebben binnen en buiten het projectteam.
- Een soepele wisselwerking tussen projectaansturing en (externe) ontwerpers.
- Biedt inzicht in strijdige belangen en opgaven en biedt oplossingen met onderbouwde keuzes.

Voorbeelden

- Rijksprogramma Ruimte voor de Rivier (Rijkswaterstaat, 2006)
- Dijkversterking Limburg (Waterschap Limburg, sinds 2002)

Tips

- ✓ Betrek de landschapsarchitect van het begin af aan bij het proces.
- ✓ Leg het inzetten van een landschapsarchitect in een project vast, bijvoorbeeld in een gebiedsprogramma.
- ✓ Zorg ervoor dat het belang (omgevingskwaliteit) dat wordt ingebracht door de landschapsarchitect ook ondersteund wordt door beleid, criteria of andere instrumenten.

7. Kwaliteitsadvisering

Om te komen tot een goede omgevingskwaliteit is kwaliteitsadvisering een belangrijk onderdeel van een gebiedsproces. Kwaliteitsadvisering betekent dat onafhankelijke deskundigen gezaghebbend en beargumenteerd advies geven over de kwaliteit van nieuwe ontwikkelingen in een gebied. Het advies kan gericht zijn op doelen, kaders en concrete ingrepen. Deze teams of commissies kunnen zowel een begeleidende als een beoordelende rol vervullen in een proces. Het is belangrijk dat het adviesteam de verschillende schaalniveaus met elkaar verbindt.

De opdracht van het team moet duidelijk zijn. Een adviesteam kan worden ingesteld door een stuurgroep of bestuursorgaan en daar ook zijn opdracht van krijgen. Het team adviseert informeel aan alle betrokkenen bij de gebiedsprocessen en projecten, en op vastgestelde momenten formeel aan de stuurgroep of bestuursorgaan.

Doel

Kwaliteitsadvisering zorgt voor het behouden of versterken van omgevingskwaliteit in een gebied. Formele advisering zoals de gemeentelijke adviescommissie zal meer beoordelend zijn voor de afweging van initiatieven. Informele advisering zal meer een begeleidende en stimulerende rol hebben.

Eigenaarschap

Provincie, waterschap, gemeente of samenwerkende overheden specifiek samengesteld voor gebiedsproces.

Voordelen

- Kwaliteitsadvisering bestaat al in veel gebieden op provinciaal en lokaal niveau.
- Onafhankelijke deskundigheid die vanuit aanwezige kwaliteit en de opgaven redeneert en adviseert.

Voorbeelden

- Provinciaal Adviseur Ruimtelijke Kwaliteit in bijvoorbeeld Zuid-Holland, Noord-Holland en Utrecht.
- Gemeentelijke adviescommissies (voorheen welstand- en/of monumentencommissies)
- Polderarchitect Midden-Delfland en Haarlemmermeer
- Q-teams zoals *Noaberkracht van Het Oversticht*

Tips

- ✓ Analyseer het bestaande adviesstelsel en maak gebruik van de mogelijkheden en deskundigheid die al bestaat. Werk daarvoor samen met *Federatie ruimtelijke kwaliteit*, regionale en lokale adviesorganisaties.
- ✓ Kijk goed naar de samenstelling van een kwaliteitsteam in relatie tot de benodigde deskundigheid voor het gebied.

8. Ontwerpatelier

Een ontwerpatelier kan ingezet worden in alle fases van een gebiedsproces. Het kan een plek zijn om het gebied te analyseren en het gesprek te voeren over de kwaliteiten en identiteit van het gebied. Het kan ingezet worden om ideeën en concepten te genereren voor de toekomst van een gebied met alle betrokken partijen, maar ook om samen concrete ontwerpen te maken.

Een ontwerpatelier is een creatieve ruimte waar ontwerpers, plannenmakers, experts, burgers en belangenvertegenwoordigers samen werken aan gebiedsopgaven. In een ontwerpatelier worden kennis, wensen en inzichten met behulp van verbeelding verbonden met de opgaven, het gebied en de mensen die er gebruik van maken.

Doel

Een ontwerpatelier faciliteert creatieve samenwerking tussen belanghebbenden om gezamenlijk innovatieve en inclusieve ontwerp oplossingen te creëren die rekening houden met de behoeften in een gebied.

Eigenaarschap

Provincie, waterschap, gemeente of samenwerkende overheden en/of andere gebiedspartijen.

Voordelen

- Samenwerking tussen diverse belanghebbenden en ontwerpers bevordert innovatieve ideeën en integrale ontwerp oplossingen.
- Het betrekken van belanghebbenden bij het ontwerp leidt tot meer gedragen oplossingen.

Voorbeelden

- Netwerkorganisatie *AtelierOverijssel* (Samenwerking Provincie Overijssel, Het Oversticht, Landschap Overijssel en Kunstenlab)
- *Ontwerpateliers Natuurinclusief* (provincie Utrecht)
- De Schetsschuit (Dienst landelijk gebied, 2011 tot 2015)
- Atelier Fryslân (provincie Friesland, 2008-2012)

Tips

- ✓ Een goede begeleiding van het ontwerpatelier is cruciaal voor een effectieve samenwerking.
- ✓ Het is belangrijk dat alle verschillende perspectieven vertegenwoordigd zijn.
- ✓ Werk toe naar tastbare resultaten, zoals analyses, schetsen, concepten of plannen voor verdere ontwikkeling.

9. Inzet van kunst- en cultuursector

Kunst en cultuur kan een essentiële rol spelen in gebiedsprocessen door innovatieve perspectieven en oplossingen te bieden die verder reiken dan traditionele benaderingen. Het zorgt voor nieuwe ideeën en concepten die rekening houden met toekomstige generaties, waarbij de focus ligt op duurzaamheid, veerkracht en leefbaarheid op lange termijn.

Door verder te kijken dan de horizon kunnen de opgaven van het nu in een ander perspectief bekeken worden. Je kunt denken aan publieke evenementen en bijeenkomsten om het gesprek over omgevingskwaliteit te blijven voeren. Maar het kan ook onderdeel zijn van een gesprek over toekomstige ontwikkelingen in het landelijk gebied, waardoor de identiteit en sociale cohesie van een gebied versterkt worden. Bijvoorbeeld bij publieke evenementen en bijeenkomsten.

Doel

Het genereren van innovatieve perspectieven en bewustwording die duurzaamheid, sociale inclusie, kunst en cultuur integreren om levendige, veerkrachtige omgevingen te creëren die de behoeften van huidige én toekomstige generaties vervullen.

Eigenaarschap

Provincie, waterschap, gemeente of samenwerkende overheden en/of andere gebiedspartijen.

Voordelen

- Het brengt nieuwe, out-of-the-box ideeën die uitdagingen op een unieke manier benaderen, resulterend in creatieve en effectieve oplossingen.
- Het kan een katalysator zijn voor een gebiedsproces.

Voorbeelden

- Ministerie van de toekomst (sinds 2021)
- Stichting Kunstloc Brabant (sinds 2018)
- The Turn Club met Turnlab in our nature
- Campagne Ongezouten (MOOI Noord-Holland en Het Oversticht, 2022-2023)
- Springtij (sinds 2010)

Tips

- ✓ Het is een uitdaging ervoor te zorgen dat innovatieve en artistieke benaderingen niet alleen verruimend en inspirerend zijn, maar ook een vertaling krijgen naar een praktische en haalbare ideeën en uitwerking die een gebiedsontwikkeling verder brengt.

10. Ervenconsulent

Een ervenconsulent is een adviseur die zich richt op het begeleiden en adviseren van eigenaren bij de ontwikkeling, herinrichting of verandering van hun erf in het landelijk gebied. De consulent heeft expertise in landschapsarchitectuur, ruimtelijke ordening en/of behoud van erfgoed, maar kan ook gericht zijn op andere onderwerpen zoals natuur en duurzaamheid.

De ervenconsulent adviseert over landschappelijke inpassing, duurzaamheid en ruimtelijke kwaliteit. Vaak worden gesprekken aan de keukentafel gevoerd met eigenaren en eventueel ook met ambtenaren van gemeente en eventueel provincie. Daarna worden een aantal concepten uitgewerkt die passen bij de wensen van de bewoners en de omgeving. Belangrijk is ook het bewust maken van de eigenaren van de ecologische, esthetische en praktische aspecten van hun erf, met als doel te zorgen voor een ontwikkeling die zowel het erf als de omgeving verrijkt.

Doel

Een ervenconsulent begeleidt en adviseert eigenaren in landelijke gebieden bij het behoud van erfgoedwaarden en landschappelijke kwaliteiten bij de (her)ontwikkeling van een erf, om zo de identiteit en kwaliteit van erven te behouden en te versterken.

Eigenaarschap

Provincie, gemeente of samenwerkende overheden en/of andere gebiedspartijen.

Voordelen

- Deskundig maatwerkadvies op het gebied van landschap en erfgoed.
- Begeleiding bij inpassing van erf in omgeving voor harmonieus landschap.

Voorbeelden

- Ervenconsulenten van bijvoorbeeld Het Oversticht en Gelders Genootschap
- Plattelandscoaches provincie Utrecht (Provincie Utrecht, 2023)
- Nije pleats (Provincie Friesland i.s.m. Hûs en hiem e.a.)
- Keukentafelgesprek Utrecht-West (Stichting gebiedsontwikkeling Utrecht-West)

Tips

- ✓ Het schaalniveau is beperkt tot een erf, hou dus ook rekening met de aanwezige kwaliteiten en opgaven op gebiedsniveau.
- ✓ Zorg voor een goede bekendheid van de ervenconsulent. Het inzetten van een ervenconsulent is vaak op vrijwilligheid gebaseerd. Gemeenten of provincie kunnen initiatiefnemers hierop wijzen en faciliteren.

11. Gebiedsthermometer

De **gebiedsthermometer** is een instrument voor gebiedsprocessen in het landelijk gebied. Het instrument is gebaseerd op Het 'stoplichtmodel' in strategisch omgevingsmanagement (SOM) en kan op een laagdrempelige manier ingezet worden in een gebiedsproces. Het meet periodiek de betrokkenheid en het sentiment van bewoners, ondernemers en andere belanghebbenden. Zo ontstaat een actueel beeld van wensen, zorgen en kansen in de omgeving.

De thermometer fungeert als **vroegtijdig signalerings- en dialooginstrument**, waarmee projectteams en overheden de omgeving kunnen volgen om de dialoog over kwaliteit scherper te kunnen voeren. Het zorgt ervoor dat je op het juiste moment de juiste vraag kunt stellen met de juiste mensen aan tafel. Dit versterkt het **vertrouwen en draagvlak** gedurende het hele proces – van planvorming tot uitvoering en maakt het mogelijk om het juiste gesprek over de inhoud te kunnen voeren.

Doel

Het meten van het sentiment en de betrokkenheid van bewoners, ondernemers en andere belanghebbenden in het gebied om op het juiste moment, de juiste vraag te kunnen stellen met de juiste mensen aan tafel.

Eigenaarschap

Provincie, waterschap, gemeente, collectief zoals gebiedscoöperaties of samenwerkende overheden.

Voordelen

- Als je weet wat er speelt in het gebied kun je je proces daarop inrichten. Dit voorkomt ruis en onnodige weerstand tegen nieuwe ontwikkelingen.

Voorbeelden

N.v.t.

Tips

- ✓ Vraag gebiedsregisseurs en andere collega's die in het veel contact met het gebied hebben wat er speelt.
- ✓ Zet een enquête uit om vroegtijdig te peilen wat mensen belangrijk vinden en waar ze zich zorgen over maken.
- ✓ Organiseer zo nu en dan een informatiemarkt en ga in gesprek met de omgeving over de toekomst van het gebied. Opkomst en sfeer vertellen je veel over de betrokkenheid en het sentiment.

12. Beleidsregels met kwaliteitscriteria

Een beleidsregel gericht op beeldkwaliteit of omgevingskwaliteit beschrijft de aanwezige en gewenste kwaliteit van de omgeving en bevat ontwerpprincipes, richtlijnen of criteria voor nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen. De vorm kan variëren van een leidraad tot een beeldkwaliteitsplan of een ander document. Een beleidsregel heeft betrekking op meerdere ruimtelijke aspecten die van invloed zijn op de kwaliteit, waaronder het landschap, stedenbouw, openbare ruimte en architectuur. Het kan betrekking hebben op verschillende schaalniveaus, van landschappen tot en met erfinrichting.

Beleidsregels zijn wettelijk ingekaderd in artikel 1:3, vierde lid en artikelen 4:81-4:84 van de Algemene wet bestuursrecht (Awb). Zie voor meer informatie de website van Informatiepunt Leefomgeving (IPLO) www.iplo.nl (zoek op beleidsregels).

Doel

Een beleidsregel met kwaliteitscriteria vormt een afwegingskader voor initiatieven. Doel van de beleidsregel is een consistente en consequente besluitvorming. Bij advisering door bijvoorbeeld de gemeentelijke of provinciale adviescommissie of kwaliteitsteams kan een beleidsregel het kader vormen waarop het advies wordt gebaseerd.

Eigenaarschap

Provincie, waterschap en/of gemeente

Voordelen

- Beleidsregels bieden een interessante mix van rechtszekerheid en flexibiliteit.
- Informatief en regelend kader met helderheid over aanwezige en gewenste kwaliteit.

Voorbeelden

- Leidraad landschap en cultuurhistorie (provincie Noord-Holland, 2018)
- Beeldkwaliteitsplan landelijk gebied (gemeente Zoeterwoude, 2010)
- Welstandnota's of vergelijkbaar van diverse gemeenten

Tips

- ✓ Een beleidsregel wordt als zelfstandig document vastgesteld, maar kan geborgd worden in de omgevingsverordening en/of het omgevingsplan gekoppeld aan regels.
- ✓ Niet dichttimmeren met normatieve regels, maar ook ruimte bieden voor creatieve en innovatieve maatwerkoplossingen die passen bij aanwezige karakteristieken en/of op andere manieren meerwaarde kunnen bieden.

13. Uitdaagrecht (Right to challenge)

Met het uitdaagrecht kan een groep (georganiseerde) bewoners of maatschappelijke organisaties de taken (en budget) van de overheid overnemen als zij denken dat het anders, beter en/of slimmer kan om hun omgeving te verbeteren. Het kan daarbij bijvoorbeeld gaan om onderhoud, beheer en inrichten van parken en buurten, maar ook om grotere gebiedsontwikkelingen en landschaps- of waterbeheer. Kenmerkend voor het uitdaagrecht is de bottom-upwerking: het idee of project ontstaat bij bewoners of maatschappelijke organisaties en vervolgens wordt de overheid uitgedaagd om taken over te dragen of op zijn minst samen te werken. Een uitdaagrecht kan samengaan met een omwisselbesluit, zodat bestuurders de mogelijkheid hebben een alternatief plan ook vast te stellen en te (laten) realiseren.

Zie voor meer informatie de Inspiratiegids voor inwoners 'Samen werken aan het Right to Challenge' (Ministerie van BZK, 2019) of op de website van Kennisnetwerk participatie en uitdaagrecht (www.uitdaagrecht.nl)

Doel

Het uitdaagrecht kan, mits goed georganiseerd en gefaciliteerd, bijdragen aan maatschappelijke meerwaarde, draagvlak en daarmee ook aan goede omgevingskwaliteit.

Eigenaarschap

Rijk, provincie, waterschap of gemeente (regelen en faciliteren van het uitdaagrecht)

Voordelen

- Creëert betrokkenheid en daarmee verantwoordelijkheid (eigenaarschap) voor de kwaliteit van hun eigen omgeving.
- Maakt maatwerk en innovatieve ideeën mogelijk.
- Versterkt inzet van lokale kennis, de samenwerking en verhouding tussen overheid en gemeenschap.

Voorbeelden

- Inwonersinitiatieven, voorbeeld 'Natuur mei de Mienskip' (natuur met de samenleving) (provincie Friesland, 2017)
- Nieuwe Initiatieven en Right to Challenge 2023-2024 (gemeente 's-Hertogenbosch)
- Blauwe Aanpak Participatie (Waterschap Vallei en Veluwe, 2022)

Tips

- ✓ Het uitdaagrecht, als specifieke vorm van participatie, wordt in 2024 waarschijnlijk wettelijk verankerd met de Wet versterking participatie op decentraal niveau.
- ✓ Het uitdaagrecht vraagt wederzijds vertrouwen en de kunst van het overlaten.
- ✓ Bepaal en communiceer vooraf de randvoorwaarden en spelregels. Dat schept duidelijkheid omtrent de verwachtingen.

14. Omwisselbesluit

Er moet ruimte zijn om tijdens de gebiedsprocessen af te wijken van de randvoorwaarden, als daarmee op een even zo effectieve, of effectievere wijze de doelstellingen van het NPLG of PPLG kunnen worden bereikt. Het omwisselbesluit is een vorm van adaptieve regelgeving waarbij alternatieven mogelijk worden gemaakt. De overheid formuleert haar plannen en doelen op hoofdlijnen en nodigt uit om lokaal met creatieve voorstellen en alternatieven te komen. Dit geeft bestuurders de mogelijkheid om de eigen plannen om te wisselen voor een betere, lokale invulling. Ten aanzien van het ontwerpproces kan ontwerp onderzoek aanleiding geven om gebruik te maken van een omwisselbesluit.

Een omwisselbesluit kan samengaan met het uitdaagrecht, waarmee de mogelijkheid wordt geboden dat bewoners of maatschappelijke organisaties met een alternatief plan kunnen komen.

Doel

Kunnen afwijken van vastgestelde (kwaliteits)normen en maatregelen, als daarmee de omgevingskwaliteit verbeterd en maatschappelijke meerwaarde heeft.

Eigenaarschap

Rijk en provincie, maar ook gemeenten kunnen omwisselbesluit opnemen in hun beleid.

Voordelen

- Het maakt maatwerk op gebiedsniveau mogelijk.
- Het creëert ruimte voor alternatieve en betere plannen die mogelijk op een groter draagvlak kunnen rekenen.
- Sturen op doelen in plaats vooraf vastgelegde maatregelen, randvoorwaarden en regelgeving.

Voorbeelden

- Programma Ruimte voor de Rivier (Rijkswaterstaat, 2006-2019)
- Handreiking voor de gebiedsprogramma's (NPLG, Rijksoverheid, 2023)

Tips

- ✓ Duidelijkheid is van groot belang: geef aan wat de 'spelregels' zijn bij een omwisselbesluit.
- ✓ Het omwisselbesluit vraagt verankering in NPLG, PPLG of lokaal beleid. In het Ontwikkeldocument NPLG (25 november 2022) en de Handreiking voor de gebiedsprogramma's (versie 17 maart 2023) is de mogelijkheid voor een omwisselbesluit meegenomen.

15. Grondinstrumentarium (waardenverkaveling)

Het grondinstrumentarium is een verzameling aan instrumenten zoals wettelijke herverkaveling, kavelruil, onteigening en grondwerving/-bank om invulling te geven aan een actief grondbeleid. Met de huidige opgaven is sturen op een meer integrale en andere manier van waarderen van gronden nodig. Een ‘waardenverkaveling’ vormt daarvoor een interessante methode om tot nieuwe vormen van verweving en waardering van gronden te komen met een minder strikte scheiding tussen landbouw en natuur. Een waardenverkaveling is gericht op het realiseren van gewenste (kleinschalige) landschap, passende functies, kwalitatieve inpassing, maatschappelijk draagvlak en meerwaarde.

Meer informatie is te lezen in ‘De waardenverkaveling als ruilverkaveling 2.0’ (Bureau Peter de Ruyter landschapsarchitectuur met steun van Stimuleringsfonds creatieve industrie, september 2023).

Doel

Sturen op een her- en ruilverkaveling waarbij op een bredere manier wordt gekeken naar maatschappelijke opgaven en waardering van het landschap.

Eigenaarschap

Rijk, provincie en gemeenten in samenwerking met gebiedspartners.

Voordelen

- Verschuivingen van functies die passen bij landschappelijke kenmerken en waarden.
- Sturend op aanwezige waarden die samen met gebiedspartijen worden onderkent.

Voorbeelden

- Grondcoöperatie Rijkdom (sinds 2022)
- MeerWaard! (EO-weijers prijsvraag, 2020)

Tips

- ✓ Naast een proces gericht op de mogelijkheden van ruimtelijke ordening en economische aspecten is ook een gesprek met het gebied over waarden onmisbaar.
- ✓ Laat water en bodem sturend zijn in het grondinstrumentarium en eventuele her- en ruilverkavelingen.
- ✓ Een gedragen waardenkaart vormt een belangrijke basis en biedt een handelingsperspectief om te schuiven met functies.

16. Voucherregeling voor ontwerp

Een voucherregeling kan opgezet worden voor de financiering van ontwerp(ers) en daarmee realisatie van omgevingskwaliteit op gebieds- of projectniveau. De vouchers zijn bedoeld om de kosten van een (ontwerpend) onderzoek, ruimtelijke scenario's of ontwerp van een concrete casus te financieren. Een voucherregeling kan ook breder ingezet worden om deskundigheid in te schakelen, zoals verkenning van financiële mogelijkheden ten aanzien van haalbaarheid van creatieve en innovatieve oplossingen.

Een voucherregeling kan verschillende vormen aannemen. Bijvoorbeeld in de vorm van concrete subsidiëring van een plan gericht op het inschakelen van ontwerpkracht. Maar ook in de vorm van een open oproep aan meerdere ontwerpers om gericht op een thema of op een gebied te komen tot denkrichtingen, scenario's of concrete oplossingen.

Doel

Versterken van de positie en inzet van ontwerpers bij concrete plannen en gebiedsontwikkelingen bijvoorbeeld ten behoeve van ontwerpend onderzoek, verbinding met lokale identiteit en maatschappelijke meerwaarde.

Eigenaarschap

Provincie, waterschappen, gemeenten, maar ook regionale samenwerkingsverbanden tussen deze partijen met elkaar of met belangenorganisaties.

Voordelen

- Een voucherregeling stimuleert goed opdrachtgeverschap met de inzet van geschikte deskundigheid en ontwerpers voor specifieke opgaven.
- Het kan het proces van versnellen. Door ontwerpers de middelen te geven die ze nodig hebben, kunnen projecten efficiënter worden uitgevoerd, wat resulteert in een snellere planvorming en uitvoering.

Voorbeelden

- Voucherregeling Ruimtelijk Ontwerp (Stimuleringsfonds creatieve industrie, 2021)
- Voucherregeling VABIMPULS (Provincie Noord-Brabant e.a.)

Tips

- ✓ Zorg voor voldoende financiële middelen, organisatie en beoordelingsmechanisme (randvoorwaarden en condities).
- ✓ Een voucherregeling levert vaak meerdere resultaten op die kunnen dienen als voorbeelden voor andere situaties.

17. Gebiedsfonds

In aanvulling op een gebiedsgerichte aanpak kan gewerkt worden met een gebiedsfonds (ook wel streek- of landschapsfonds genoemd) als toevoeging aan of alternatief voor bestaande financieringsinstrumenten. Een gebiedsfonds kan opgezet worden met en gevuld worden door meerdere gebiedspartners. In een gebiedsfonds komen zowel publieke als private gelden samen. Ook eventuele compensatiegelden of afdrachten van derden zoals ontwikkelaars of energiebedrijven kunnen in gebiedsfonds terecht komen.

De gelden worden gebruikt voor lokale publieke investeringen in de vorm van subsidies, leningen of financiële incentives ten behoeve van het stimuleren en creëren van omgevingskwaliteit, leefbaarheid of maatschappelijke meerwaarde/prestaties op gebiedsniveau. Een gebiedsvisie met duidelijk gestelde doelen kan daarvoor de grondslag vormen. Daarnaast zullen duidelijke spelregels en organisatie nodig zijn.

Doel

Stimuleert lokale initiatieven binnen afspraken en doelen van een gebiedsaanpak om te werken aan integrale opgaven met goede omgevingskwaliteit.

Eigenaarschap

Een op te richten stichting door meerdere gebiedspartners of beheer door provincie, waterschappen of (samenwerkende) gemeenten.

Voordelen

- Financiering sluit goed aan op gebiedsniveau met een eigen en breed gedragen aanpak, visie en doelen.
- Versterkt samenwerking tussen gebiedspartners en belanghebbenden.

Voorbeelden

- Salland loont (onderdeel van De Kracht van Salland)
- Stichting Veluwefonds

Tips

- ✓ Voor wind- en zonneparken worden al langere tijd gebruik gemaakt van gebiedsfondsen, die (deels) gevuld worden met de opbrengsten (voor-wat-hoort-wat-beginsel).
- ✓ Een gebiedsfonds kan ook revolverend zijn wat betekent dat het uitgekeerde geld weer terug in het fonds komt. Gedurende of na de uitvoering van het project wordt de financiering terugbetaald (aflossing en rente). Hiermee creëer je voor de lange termijn een fonds die ingezet kan worden voor meerdere initiatieven.

BIJLAGE

met meer instrumenten

In deze bijlage is een uitgebreider overzicht opgenomen van instrumenten die bij kunnen dragen aan het behouden en versterken van de omgevingskwaliteit in een gebied. Deze zijn nog niet verder uitgewerkt.

BIJLAGE

met meer instrumenten

Inhoudelijke instrumenten

Hulpmiddelen om kennis inzichtelijk te krijgen en de aard van beleid vorm te geven om daarmee processen en resultaten positief te beïnvloeden.

- **Gebiedsbiografieën / -profielen**

Beschrijving en duiding van de cultuurhistorische, landschappelijke, ruimtelijke en/of sociaalmaatschappelijke kenmerken en waarden ter onderbouwing van de inhoud en het proces van plan- en beleidsontwikkeling.

- **Narratief met toekomstperspectief**

Een op kwaliteit gericht en inspirerend ruimtelijk verhaal met scenario's, ruimtelijke principes en/of conceptuele ontwerp-/denkrichtingen. Het geeft richting en dient als houvast bij opstarten en uitvoeren van projecten.

- **LandschapsEcologische SysteemAnalyse (LESA)**

Een multidisciplinaire methode om inzicht te krijgen in de natuurlijke (ecologische) processen en relaties tussen bodem, water en leven van een gebied. Uit de analyse van patronen worden conclusies getrokken over sturende processen in een gebied.

- **Handelingsperspectieven**

Handelingsperspectieven geven inhoudelijk richting aan keuzes voor de inrichting en functioneren van het landelijk gebied met een goede omgevingskwaliteit. Ze helpen gebiedspartijen en beleidsmakers op weg. De acht criteria van Davos Quality System kunnen hiervoor een basis bieden.

- **Kennis- en dataportaal**

Overzichtelijk online platform met een verzameling aan data en kaartmateriaal van de ruimtelijke, landschappelijke, bodem en water, cultuurhistorische context van provincie, regio en/of gebieden etc.

- **Portaal met praktijkvoorbeelden**

Overzichtelijk online platform van succesvolle gerealiseerde projecten (koplopers), processen (aanpak) en/of beleidsinstrumenten (kaders) en/of 'lessons learned'.

- **Toolboxen en/of staalkaarten**

Concrete mogelijkheden voor initiatiefnemers voor (alternatieve) ingrepen op erf- en/of gebiedsniveau afgestemd op aanwezige kwaliteiten, landschapstypering en/of water en bodemsysteem (verschillende teelten, meervoudige functies en gradaties van natuurinclusiviteit).

BIJLAGE

met meer instrumenten

- **Kwaliteitshandboeken**

Handreikingen voor kwaliteit in het landelijk gebied met beschrijvingen, principes, richtlijnen en beeldende voorbeelden etc. Het is inspirerend en richtinggevend en kan dienen als uitgangspunt voor de vertaling in provinciaal of gemeentelijk beleid.

- **Manifestaties, festivals en tentoonstellingen**

Publieke evenementen en bijeenkomsten om het gesprek over omgevingskwaliteit te blijven voeren.

- **(Ontwerp)prijsvragen**

Cultuurgerichte (ideeën)prijsvragen en/of resultaatgerichte (project)prijsvraag ontwerprijvragen als een stimulerend instrument om omgevingskwaliteit te belonen. Eventueel in combinatie met open oproep, voucherregeling et cetera.

Regelende instrumenten

Juridische hulpmiddelen die gericht zijn op het sturen en reguleren van gedrag en activiteiten. Ze vormen vaak bindende kaders (regels of overeenkomsten).

- **Omgevingsvisie**

Ambities en beleidsdoelen voor de fysieke leefomgeving waarin het streven naar omgevingskwaliteit als doelstelling en onderdeel van de afweging van evenwichtige toedeling van functies aan locatie is opgenomen. Alleen bindend voor vaststellend bestuursorgaan.

- **Programma of uitvoeringsplan**

Gebieds- en/of themagerichte uitwerking van doelen, maatregelen en uitvoeringsagenda die nodig zijn om de (kwaliteits)ambities uit bijvoorbeeld de omgevingsvisie te bereiken. Op provinciaal niveau het PPLG, maar kan ook op gemeenteniveau een eigen programma of uitvoeringsplan krijgen.

- **Decentrale regels voor de fysieke leefomgeving**

Bindende kwaliteitsregels in de omgevingsverordening (provincie), de waterschapsverordening (waterschap) of het omgevingsplan (gemeente) voor het borgen van omgevingskwaliteit. Bindend voor iedereen.

- **Omgevingsvergunning**

Het beoordelen en kunnen toestaan of weigeren van een activiteit die invloed heeft op de aanwezige omgevingskwaliteit zoals bouwen, slopen, aanleggen etc. Zo kunnen voor vergunningplichtige activiteiten in specifiek aangewezen gebieden nadere eisen worden gesteld aan goede omgevingskwaliteit.

BIJLAGE

met meer instrumenten

- **Landschapsontwikkelplan (LOP)**

Een landschapsontwikkelingsplan is gericht op behoud en versterken van landschappelijke waarden met een visie, een sturingskader en vaak een uitvoeringsplan. Het biedt inspiratie en kaders voor beoordeling van plannen en subsidies.

- **Bijzonder provinciaal natuurgebied of landschap**

In de omgevingsverordening aanwijzen van gebieden vanwege hun bijzondere eigenschappen en waarde voor mens en dier, waarvoor specifieke restricties gelden voor bepaalde ontwikkelingen.

- **Beleidsregel met kwaliteitscriteria**

Beleidsregel met de kernkwaliteiten en criteria voor het landelijk gebied met eventueel uitwerking in ontwerpprincipes voor ontwikkelingen. Te borgen in de omgevingsverordening en/of het omgevingsplan als afwegingskader voor activiteiten. Bijvoorbeeld in de vorm van een beeldkwaliteitsplan et cetera.

- **Cultureel erfgoed**

Aanwijzen van cultureel erfgoed zoals monumenten, beschermde gezichten en cultuurlandschappen in de omgevingsverordening (provincie) of het omgevingsplan (gemeente).

- **Stimulerings- of compensatieregeling**

Beleidsregel voor kwaliteitsbehoud of -verbetering met uitgangspunten die de overheid hanteert om te bepalen of een ontwikkeling in voldoende mate bijdraagt aan het versterken van omgevingskwaliteit en welke inspanning of (financiële) tegenprestatie een initiatiefnemer moet verrichten.

- **Rood-voor-rood of -groen regelingen**

Regelingen waarmee eigenaren bestaande gebouwen of bouwgrond inruilen voor toestemming om nieuwe gebouwen te bouwen of de bestemming van het land te wijzigen, waarbij ook eisen worden gesteld aan landschapsverbetering, realisatie van natuur en/of behoud van cultuurhistorie.

- **Onderzoeks- en/of motiveringsplichten**

Onderzoeks- en/of motiveringsplichten in decentrale regels ten aanzien van landschap, cultureel erfgoed, natuur, et cetera. Gekoppeld aan specifieke meldings- of vergunningplichtige activiteiten, zoals bouwen, slopen en aanleggen.

- **Omwisselbesluit**

Omgevingskwaliteit laat zich niet eenvoudig normeren of opleggen. Daarom is maatwerk noodzakelijk; ontwikkelingen die sterk verbonden zijn aan de regionale of lokale identiteit. Het omwisselbesluit is een vorm van adaptieve regelgeving waarbij alternatieven mogelijk worden gemaakt als aantoonbaar hetzelfde doel wordt bereikt.

- **Experimenteerruimte**

In het beleid (regelgeving, processen en financiering) ruimte creëren en stimuleren van innovatieve oplossingen ten behoeve van goede omgevingskwaliteit en maatschappelijke meerwaarde.

BIJLAGE

met meer instrumenten

• Uitdaagrecht (Right to Challenge)

Met een 'Right to Challenge'-bepaling wordt het mogelijk om een vrijstelling of ontheffing te geven van de regels. Hiermee kan een groep (georganiseerde) bewoners taken van overheid overnemen als zij denken dat het anders, beter en/of slimmer kan ten behoeve van maatschappelijke meerwaarde en omgevingskwaliteit.

Organisatorische instrumenten

Instrumenten die betrekking hebben op de inzet van mensen, middelen en structuren ten behoeve van beleidsontwikkeling en -uitvoering.

• Gelijkwaardige doelstelling

Goede omgevingskwaliteit als gelijkwaardige doelstelling in visie of programma en daarmee ook een leidend principe en procesvoorwaarde in benodigde uitwerking in instrumenten en gebiedsprocessen. Omgevingskwaliteit kan ook als dubbeldoelstelling worden gekoppeld in een thematisch programma.

• Gebiedsgerichte aanpak

Een procesgericht instrument door bewust kiezen voor een gezamenlijke aanpak per samenhangend gebied, sociaal en landschappelijk, waar gewerkt kan worden aan het realiseren van doelen en maatregelen die passen bij het gebied en de mensen. Een participatieve aanpak waarbij omgevingskwaliteit centraal staat.

• Samenhangend kwaliteitsstelsel

Inrichten en sturen op heldere kwaliteitsprocessen inclusief de samenwerking tussen provincie en de lokale projectteams. Bijvoorbeeld met een schema voor kwaliteitsregie en -advisering.

• Kwaliteitsadvisering

Een (samenhangend) systeem van kwaliteitsadvisering waarbij provinciale adviseurs (PARK), lokale adviescommissies en projectgerichte kwaliteitsteams gevraagd en ongevraagd adviseren over omgevingskwaliteit bij beleidsontwikkeling en ingrepen in het landelijk gebied.

• Keukentafelgesprekken / ervenconsulent

Gesprekken die adviseurs voeren met ondernemers, bewoners en belangenorganisaties. Deze gesprekken vinden vaak plaats in het kader van kleinere ingrepen in landelijk gebied over de kwaliteit van de ingreep in relatie tot het erf en het platteland.

• Provinciaal team omgevingskwaliteit

Een ambtelijke cluster/taskforce die zich specifiek bezig houdt met beleidsontwikkeling, begeleiding en bewaking van omgevingskwaliteit, t.b.v. ontwerpgerichte begeleiding en ondersteuning van een gebiedsproces.

BIJLAGE

met meer instrumenten

- **Steunpunt voor gemeenten**

Het faciliteren van een loket en kennisbank voor gemeenten ter ondersteuning van beleidsontwikkeling (visie, regelgeving en processen) specifiek gericht op landschapskwaliteit, cultureel erfgoed of omgevingskwaliteit in het landelijk gebied.

- **Landschaps- of ontwerpatelier**

Het inzetten van ontwerpend onderzoek en ontwerpkracht om gezamenlijk te werken aan ruimtelijke vraagstukken en integrale oplossingen met gebiedspartners, gecombineerde (ontwerp)disciplines en projectteams.

- **Landschapsarchitect in elk projectteam**

Het stimuleren of verplichten van een landschapsarchitect in gebieds- en/of projectteams bij concrete projecten en ontwikkelingen in het landelijk gebied. De landschapsarchitect heeft ene ontwerpende, maar ook verbindende rol.

- **Kwaliteitsmonitoring en/of -evaluatie**

Gestructureerd monitoren en evalueren van het proces en de resultaten als input voor het leren en bijsturen vanuit praktijk. Bij voorkeur in samenwerking met alle betrokken gebiedspartners.

- **Online participatie**

Een laagdrempelige methode (online) om grote groepen burgers te raadplegen en om advies te vragen over (kwaliteits)vraagstukken met betrekking tot het landelijk gebied.

- **Participatieve maatwerkmethodes**

Actieve methodes om ter plekke gezamenlijk te aanschouwen wat het effect op het landschap is van een specifieke ingreep.

- **Kwaliteitsdialoog**

Methodiek voor een open en gelijkwaardige dialoog met omgeving, professionals en overheden over de kwaliteiten, opgaven en mogelijke toekomst van een gebied.

- **Kwaliteitsnetwerk**

In beeld brengen, informeren en/of faciliteren van een netwerk om betrokkenheid voor kwaliteit in het landelijk gebied te stimuleren.

- **Ambassadeurs**

Een georganiseerd gezelschap van enthousiaste lokale mensen die zich inzetten als 'gids' en woordvoerder van hun verhaal en het landschap.

BIJLAGE

met meer instrumenten

Financieel-economische instrumenten

Met deze instrumenten wordt gewenst gedrag financieel beloond of ongewenst gedrag financieel belast. Het kunnen ook regelingen en/of afspraken zijn die financieel-economisch van aard zijn

- **(Gebieds)fondsen**

Beheer van een financieel vermogen voor investeringen in de vorm van subsidies, leningen of financiële incentives ten behoeve van het stimuleren en creëren van omgevingskwaliteit, leefbaarheid en/of maatschappelijke meerwaarde op gebiedsniveau.

- **Kwaliteitsbudget**

Reservering van budget specifiek voor stimuleren en realiseren van omgevingskwaliteit in gebiedsprocessen. Verweven met budgettering van de maatregelen in PPLG's.

- **Subsidie- / voucherregelingen**

Financiering van (ontwerpend) onderzoek en realisatie van kwaliteit op gebieds- of projectniveau door de inzet van ontwerpers zoals landschapsarchitecten.

- **Subsidieregelingen**

Financiering van concrete maatregelen en activiteiten ten behoeve van een kwaliteitsimpuls in het landelijk gebied.

- **Systeem van waarderen en belonen**

Het belonen van agrariërs naar rato van de bijdrage die wordt geleverd aan gestelde doelen. Onder andere ondersteund door een KPI-systematiek (Kritische Prestatie Indicatoren) voor de onderbouwing van aanspraken op beloning, waarbij bijdrage aan de omgevingskwaliteit als een KPI wordt meegenomen.

- **Grondinstrumentarium (waardenverkaveling)**

Inzet van actief grondbeleid (wettelijke herverkaveling, kavelruil, onteigening en grondverweving/-bank) ten behoeve van het realiseren van gewenste (kleinschalige) landschap, passende functies, kwalitatieve inpassing en maatschappelijke meerwaarde. Met name voor de overgangsgebieden tussen natuur en landbouw.

- **Coöperatieve samenwerkingen**

Samenwerken van gebiedspartners waarbij gezamenlijke afspraken voor de realisatie van omgevingskwaliteit centraal staat.

- **Gezamenlijke investeringsagenda**

Een strategisch document van gebiedspartners met een gezamenlijk investeringsagenda met tot doel om de economische groei, ontwikkeling en investeringen in die regio te bevorderen waarbij ook investeringen in omgevingskwaliteit worden meegenomen.

“Omgevingskwaliteit is niet de kers op de taart, maar de gist in het deeg.”

© 2024, Regieorganisatie Transitie Landelijk Gebied (DGRTLГ, LNV)

Versie 1.1 (maart 2024)

Instrumentenkoffer omgevingskwaliteit Landelijk Gebied

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit Den Haag

omgevingskwaliteitlandelijkgebied@minlnv.nl

Dit rapport is het resultaat van een documentenanalyse van openbare bronnen die is verricht door de Regieorganisatie Transitie Landelijk Gebied (RTLГ), onderdeel van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, met medewerking van Buro Schout en Atelier Yto. Het rapport is met de grootst mogelijke zorg samengesteld en dient ter ondersteuning van de transitie van het landelijk gebied. Aan het rapport kunnen geen rechten worden ontleend. RTLГ aanvaard geen enkele aansprakelijkheid voor mogelijke onjuistheden in deze publicatie, of eventuele gevolgen door toepassing van de inhoud van de publicatie.

Ministerie van Landbouw,
Natuur en Voedselkwaliteit

BURO
SCHOUT
& Atelier YTO

